

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketen
argazkiak, **herriz herri**

Andoain, 1960-2010

(Bigarren edizioa)

2016ko azaroa

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizkidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Oroitzapenezko ekintzak eta
biktimen aitortza sustatzen
laguntzeko udalei eskaintzen
zaien agiri informatiboa

Euskal kasuan izandako
bizitzeko eskubidearen
aurkako urraketen argazkiak,
herriz herri

Andoain, 1960-2010

Bigarren edizioa

2016ko azaroa

Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General para la Paz
y la Convivencia
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Aurkibidea

Aurkezpena. 6

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**.

1. ETAm eta ETAk bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak. 9
 2. Triple A eta BVEk bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak. 15
-

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**. 19

Erabilitako iturri eta zerrendak. 21

Aurkezpena

2015eko irailaren 4an, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak jendaurrean aurkeztu zituen “Euskal kasuan izandako bizitzeko eskubidearen aurkako urraketan argazkiak, herriz herri (1960-2010)” izeneko dokumentuak. Guztira, 130 liburuxka dira, beste horrenbeste udalerriri buruzkoak. Ekitaldia egin zen Gogora – Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuaren egoitzan, Iñigo Urkullu buru zela, eta, han, liburuxka hauek banatu zitzaizkien alkateei.

Erretratu bakoitzak 1960 eta 2010 bitartean herri bakoitzean gertatu diren indarkeriazko heriotzen inguruan dagoen informazioa ematen du; betiere euskal kasuarekin lotuta dauden edo egon daitezkeen heriotzei buruzkoa. Helburua da memoriari buruzko udal-politika sustatzeko informazioa ematea, eta biktimengana eta haien senitartekoengana hurbiltzea. Egia esan, berehalakoan nabaritu zen dokumentu horiek udalen esku utzi izanaren eragina. Izan ere, 2014arekin alderatuta, laukoiztu egin zen 2015eko azaroaren 10ean Memoriaren Eguna ospatu zuten udalen kopurua.

Lehen edizio haren aurkezpenean argi adierazi zenez, bildutako kasuetatik gehienetan, dagoen informazioa bat dator eta nahikoa da. Dena den, kasu batzuei buruz, batez ere hirurogeiko hamarkadan, hirurogeita hamarreko hamarkadan eta laurogeiko hamarkada oso hasita zegoen arte izandakoetan, ez dago nahikoa informaziorik edo bertsio kontraesankorrek eta datu nahasgarriak agertzen dira; horrenbestez, oraindik ezin da azken ondorioa atera. Alde horretatik, beraz, azpimarratu zen lan hori ezin zela behin betiko amaitutzat eman, eta zabalik zegoela osatuz joateko.

Aurkezpena egin zenetik, ekarpen eta kontsulta ugari egin dituzte eraginpekoek, udalek zein herritarrek. Eta ohar horiei esker, asko hobetu da hasierako dokumentua. Hala, hartutako konpromisoa garaiz bete ahal izan da, eta prest da bigarren edizioa: 2016ko azarotik, udalen esku da, eta herritarrek ere eskura dezakete Gogoraren eta Bakegintza eta Bizikidetzako Idazkaritza Nagusiaren weguneetan.

Data horretatik aurrera eta bi webgune horietan, beste informazio-gune bat ireki da, “Aitortutako biktimak” izenburupean: informazio zehatza ematen du lege-arau baten babesean errekonozitu diren biktimei buruz. Terrorismoaren biktimei dagokienez, 1960tik aitortutako kasuak biltzen ditu, biktimei erreparazioa egiteko onartu diren legeak oinarritzat hartuta: 29/2011 Legea, 32/1999 Legea (Estatuko araudia) eta 4/2008 Legea (araudi autonomikoa). Funtzionario publikoek bizitzeko eskubidea urratu dieten biktimei dagokienez, 107/2012 Dekretuak aitortutako kasuak jaso dira, 1960tik 1978ra bitartekoak.

Aitortutako biktima horiez gain, badira aitortzeke dauden biktimak ere. Horietako asko datozen urteotan uztailaren 28ko 12/2016 Legea garatu zain daude: Eusko Legebiltzarrean onartu berri da, Euskal Autonomia Erkidegoan giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko. Beste kasu batzuk, berriz, ez daude argi ikerketarik egin ez zelako, bertsio kontrajarriak daudelako, urraketak nork edo zergatik egin zituen argi ez dagoelako edo ebazpen judizialaren zain daudelako.

Puntu honetan, beraz, bi datu-baseak elkarren osagarri dira. “Aitortutako biktimak” izeneko gunean, lege baten babesean aitortpena jaso duten biktimei buruzko informazioa biltzen da. *Udal-erretratuak* ez dira biktimei errekonozimendu ofiziala emateko agiri ofizialak, informazioa ematekoak baino. Zerrenda horretan, aitortutako biktimei buruzko informazioa ematen da, batetik, eta prozedura judizial bidez edo lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez aitortpena jaso zain dauden biktimena ere bai, bestetik.

60/147 Ebazpena da nazioarteko zuzenbideak biktimei zuzendutako politikak egiteko duen bitartekorik garrantzitsuena; Nazio Batuen Batzar Nagusiek onartu zuten, 2005ean. Ebazpen horren 9. artikuluan berariaz jasota dago pertsona bat biktimatzat hartuko dela, alde batera utzita kasua judizialki erabat argitu den ala ez. Horrela izan ez balitz, terrorismoaren edo bestelako indarkerien biktimak ezin izango lirateke biktimatzat hartu, baldin eta kasu horiek epaitu edo argitu gabe baleude, eta, ildo horretatik, ezin izango litzazieke erreparaziorik egin errekonozimendu-lege batek babestutako administrazio-egintza baten bidez.

Ez dira sartu *Udal Erretratu* hauetan nazioarteko zuzenbidearen estandar horien arabera bizitzeko eskubidearen urraketatzat hartu ezin daitezkeen kasuak, gertatutako unean zegoen indarkeria testuinguruarekin lotura zuzena izanik ere. Hor sartzen dira suizidioak, istripuak, indarkeriazko ekintza batean gertatutako heriotzak, polizia-kidegoen artean egindako ustekabeko tiroak...

Oinarri horien gainean, *Udal Erretratuak* egiteko, biktimei buruz argitaratuta dauden zerrenda guztiak aztertu dira: Barne Ministerioak, Nafarroako Gobernuak, Eusko Jaurlaritzak, biktimen elkarteek, komunikabideek zein egile partikularrek egindakoak. Udalerrri bakoitzeko liburuxkan sartu dira hala bere lur-eremuan izan diren biktimak, nola, ekintza bera beste nonbait gertatuta ere, herri horretakoak diren edo bertan bizi diren biktimak.

Bi ataletan egituratu da edukia: lehenengoan, bizitzeko eskubidearen urraketa nahikoa frogatutaz dagoen kasuak jasotzen dira, egileen eta hurrenkera kronologikoaren arabera antolatuta. Bigarrean, berriz, nahikoa argitu ez direla-eta kalifikazio hori behin betiko baietsizat ezin eduki dezaketen kasuak biltzen dira.

EAEko udalek adierazitako behar batetik sortu zen lan hau; izan ere, memoria-ekitaldiak sustatzeko orduan, ez zuten nahikoa informazio udalerrian izandako biktimei buruz. Dokumentu honek tresna erabilgarria izan nahi du udal-arduradunek memoriari buruzko proiektuak egiteko orduan herriko informazio guztia eskura izan dezaten.

Azken batean, iraganean nozitutako terrorismoaren eta indarkeriaren aurrean memoria kritikoa bultzatzeko betebeharrak instituzionalari erantzutea da kontua. Biktimen oroimena bizirik iraunarazteko memoria, eta orainaldian eta etorkizunean giza eskubideekiko behin betiko konpromisoa helarazten duena, bereziki, bizitzeko eskubidearen eta pertsonen duintasunaren errespetuarekiko konpromisoa.

Garrantzitsua da argi izatea memoriaren politika publiko baten helburua ez dela *omenaldiak* egitea. Bi helburu nagusi ditu, eta zentzu sozial eta politiko sakonagoa dute helburu horiek: biktimei dagokienez, gertatutakoa gogoraraztea, jasan zuten bidegabekeria aitortzea, eta haienganako elkartasuna adieraztea beste behin ere, eta, gizarteari dagokionez, berriz, gogoeta kritikoa sustatzea iraganean gertatutakotik berriz ere gertatu behar ez duenaz hausnartzeko, edo, aitzitik, gertatutako horretatik azpimarratu behar denaz hausnartzeko.

Liburuxka hauetako bakoitza berriz ere gertatu behar ez duenaren eta ahaztu behar ez denaren erretratu da. Dokumentuaren izenburuan *erretratua* hitza jasotzen da, erretratuak gizakiaren irudia erakusten duelako; aurpegia, begiak eta espresioa dituelako. Erretratuak pertsona jakin bat irudikatzen du; izen, abizen, familia, lagun, istorio, amets eta proiektuak dituen pertsona jakin bat. Biktimen sufrimendu bidegabekia hezur-mamitzen duten aurpegiaren erretratua duzu dokumentu hau.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

1. **ETAm** eta **ETAk** bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak

1

Ignacio Olaiz Mitxelena

Data: 1978/10/29.

Adina: 42 urte.

Non jaioa: Oiartzun (Gipuzkoa).

Bizilekua: Andoain (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Hiru seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Garraiolari langabea. Garai hartantxe aurkitu zuen lan bat Donostiako Merkatuko postu batean. Andoaingo Amnistiaren Aldeko Batzordeetako kidea.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Gorpua auto barruan aurkitu zuten Urnietako San Jose harrobian. Hainbat tiro zituen, eta mila pezetako billetea eskuan.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: ETAk Amnistiaren Aldeko Batzordeetan infiltratuta egotea egotzi zion.

2

José Díaz Pérez

Data: 1979/02/03.

Adina: 25 urte.

Non jaioa: Kordoba.

Bizilekua: Irun (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Ezkongabea.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Guardia zibila.

Egilea: ETAm.

Heriotza-lekua: Andoaingo (Gipuzkoa) kuartel-etxearen aurrean.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Beste bi agente zauritu zituzten: Antonio Piqueras eta Miguel Madariaga Lope.

3

Juvenal Villafañe Garcia

Data: 1993/09/16.

Adina: 78 urte.

Non jaioa: Mansilla de las Mulas (Leon).

Bizilekua: 26 urte zeramatzan Andoainen (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Hiru alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: 1968an, Guardia Zibilaren tenienteorde zela, erretiroa hartu zuen, eta ordutik Gipuzkoako Foru Aldundiko funtzionario-lanetan ziharduen, bai eta Andoainen ere, ehiza- eta arrantza-kontuetarako baimenak lortzeko tramiteak egiten.

Egilea: ETA.

Heriotza-lekua: Etxe aurrean, Andoaingo (Gipuzkoa) Eskola kalean, autoa martxan jartzera zihoala.

Prozedura: Gidariaren jarleku azpian zegoen lapa-bonba leherrarazita.

4

Jose Luis Lopez De Lacalle

Data: 2000/05/07.

Adina: 62 urte.

Non jaioa: Tolosa (Gipuzkoa).

Bizilekua: Andoain (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Seme bat eta alaba bat.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: El Mundo egunkariko zutabegilea. PCEko eta CCOOko kidea izan zen. UPV/EHUko Gizarte Kontseiluko kidea.

Egilea: ETA.

Heriotza-lekua: Andoaingo Ondarreta kalean, egunkariak erosi eta inguruko kafetegi batean gosalduta ondoren bere etxeko atarira sartzear zegoela.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Lopez de Lacalle hil ostean, haren senitarteko eta lagunek Jose Luis Lopez de Lacalle Fundazioa sortu zuten.

5

Joseba Pagazaurtundua Ruiz

Data: 2003/02/08.

Adina: 45 urte.

Non jaioa: Hernani (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Bi seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Andoaingo udaltzain-burua. PSE-EEko eta Aski Da! erakunde-ko kidea. ETApn, EIA, EE eta UGTko kide ohia.

Egilea: ETA.

Heriotza-lekua: Donostia Ospitalean, Andoaingo Daytona tabernan gosaltzen ari zela jasotako tiroen ondorioz bederatzi ordu hilzorian eman ostean.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

I. Bizitzeko eskubidearen **urraketak**

2. **Triple A** eta **BVE**k bizitzeko eskubidearen aurka egindako urraketak

1

David Salvador Bernardo

Data: 1977/10/07.

Adina: 44 urte.

Non jaioa: Bilbo (Bizkaia).

Bizilekua: Hernani (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Bi seme-alaba.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Taxilaria. Ez zuen afiliazio politikorik.

Egilea: Triple A.

Heriotza-lekua: Buruan bi tiro egin zizkieten, Andoainen (Gipuzkoa) bere taxi barruan zegoela.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Andoain, Astigarraga eta Hernani herriek osatutako "Heriotzaren Triangelua" delakoan gertatutako lehen hilketak izan zen.

2

Jose Ramon Ansa Etxeberria

Data: 1979/05/06.

Adina: 17 urte.

Non jaioa: Upategi baserria, Andoain (Gipuzkoa).

Seme-alabak: Ez zuen seme-alabarik.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Baserritarra.

Egilea: Triple A.

Heriotza-lekua: Goizaldean, Urnietatik Andoaina oinez zihoala, tiro bat jo zioten garondoan.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Udalak irmotasunez salatu zuen atentatua ezohiko udalbatzar batean. Gipuzkoako hogeita bost udalek elkartasuna adierazi zuten.

3

Francisco Javier Ansa Zinkunegi

Data: 1981/03/03.

Adina: 35 urte.

Non jaioa: Antxizu baserria, Andoain eta Urnieta (Gipuzkoa) artean.

Seme-alabak: Ez zuen seme-alabarik.

Lanbidea, kargua, bestelakoak: Baserritarra. Jose Ramon Ansaren senitartekoa den, eta ere antzeko atentatu batean hil zuten 1979ko maiatzaren 6an.

Egilea: Batallón Vasco Español (BVE).

Heriotza-lekua: Urnieta eta Andoain arteko errepidean.

Prozedura: Su-armaz egindako atentatua.

Datu gehigarriak: Gertakariaren hurrengo egunean, egileak atxilotu zituzten eta horrek beste hilketa batzuk argitzea ahalbidetu zuen. Tolosako Epaitegiak atxilotuak bilatzeko eta harrapatze-ko agindua eman zuen 1980ko urrian. 1985ean, haietako biei 26 urteko espetxe-zigorra ezarri zieten hainbat hilketengatik.

II. Behar beste argitu ez diren **kasuak**

1

Jon Lizarralde Urreta

Data: 1990/06/25.

Adina: 34 urte.

Non jaioa: Andoain (Gipuzkoa).

Lanbidea, kargua, bestelakoak: 14 urterekin hasi zen lanean. Besteak beste, okina izan zen. ETAko kidea.

Egilea: Guardia Zibilaren operazio batean.

Heriotza-lekua: Irunberriko Arroila (Nafarroa).

Prozedura: Su-armaz egindako tiroa. Buruan tiro bat zeukan, distantzia laburrean egina; Guardia Zibilarekin tiroketa bat gertatu zen.

Datu gehigarriak: Bertsio kontrajarriak dituen kasua. Bertsio ofizialak suizidioa aipatu zuen heriotza-kausatzat. Ardanza lehendakariak bertsio ofiziala zalantzan jartzeko arrazoiak zeudela esan zuen hilaren 27an. Autopsiaren arabera, asfixiaz hil zen. José Luis Hervás Mañas guardia zibila eta Susana Arregi Maiztegi ETAkidea ere hil ziren. ETAko beste militante bat, Germán Rubenach Roig, buruan zaurituta geratu zen, eta inkoherentziak esan zituen deklarazioetan. Akusazio partikularrak Irati ibaiaren alboan interrogatu zituztela esan zuen, ekainaren 26an.

Erabilitako iturri eta zerrendak

- ABC: *ABC Especiales, Todas las víctimas del terror*, www.abc.es/especiales/eta/victimas
- Alonso, Rogelio, Florencio Domínguez y Marcos García Rey, *Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa, Madril, 2010.
- Arartekoa: *Euskadin terrorismoaren biktimei erakundeek emandako arreta*, Eusko Legebiltzarrari egindako txosten berezia, 2009ko ekaina.
- Argituz (Giza Eskubideen Aldeko Elkarte), www.argituz.org
- Arovite, Valentin de Foronda Gizarte Historiarako Institutua (UPV-EHU). www.arovite.com/bases-de-datos/
- AVT (Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.avt.org
- Barne Ministerioa. www.interior.gob.es/
- Calleja, Jose Maria; Sanchez-Cuenca, Ignacio: *La derrota de ETA. De la primera a la última víctima*, Adhara, Madril, 2006.
- Covite (Euskal Herriko Terrorismoaren Biktimen Elkarte). www.covite.org
- Egin: *Anuarios 1977-1982 eta Anuarios 1982-1997*.
- El Correo. <http://especiales.elcorreo.com/2006/eta/index.html>
- El País: *Las Víctimas*. www.elpais.com/especial/eta/victimas.html
- Euskal Memoria Fundazioa: *Datu-basea*. www.euskalmemoria.com
- Eusko Jaurlaritzaren Lehendakaria. www.lehendakaria.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es/
- Fernando Buesa Blanco Fundazioa (dokumentazio- eta ikerketa-zentroa). www.fundacionfernandobuesa.com
- Fonseca, Carlos (koord.). 1960. eta 2014. *urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuaren auzibideari buruzko txostena. Euskal kasua*. Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiaren enkarguz egin. Eusko Jaurlaritzaren 2014ko abendua.
- Giza Eskubideen Zuzendaritza: *Motibazio politikoko indarkeria-egoeran gertatutako giza eskubideen urraketen eta sufrimendu bidegabeen biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren 2008. www.lehendakaria.ejgv.euskadi.net/r48-subpaz/es/
- Juan March Fundazioa. Espainiako trantsizioari buruzko Linz artxiboa. CEACS. www.march.es/ceacs/biblioteca/proyectos/Linz/

- Lazkaoko Beneditarren Fundazioaren Dokumentaziounea. www.lbfundazioa.org
- Libertad Digital: *In Memoriam: No olvidar lo inolvidable*. www.blogs.libertaddigital.com/in-memoriam/
- Marrodan, Javier; Araluce, Gonzalo; Garcia de Leaniz, Rocio; Jimenez, Maria: *Relatos de plomo. Historia del terrorismo en Navarra 1960-86*, Iruñea, Nafarroako Gobernua, 2013.
- Nuñez, Luis (koord.): *Euskal Herria y la Libertad* (8 lib.), Tafalla, Txalaparta, 1993.
- Pulgar Gutierrez, Belen: *Víctimas del Terrorismo: 1968-2004*, Madril, Dykinson, 2004.
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa. www.fundacionvt.org
- Terrorismoaren Biktimen Fundazioa: *Asesinatos de ETA en Álava*. www.alava.net
- Terrorismoaren Biktimei Laguntzeko Zuzendaritza: *Kontrolatu gabeko taldeen, eskuin muturreko taldeen eta GALen terrorismoak eragindako biktimei buruzko txostena*, Gasteiz, Eusko Jaurlaritza, 2008. www.interior.ejgv.euskadi.net/r42440/es/contenidos/informacion/informacion_documentos_interes/es_document/adjuntos/informe%20final.pdf
- Vasco Press Agentzia: "Crónica de documentación y actualidad", 1.176. alea, 2004ko abuztua.
- Zenbait egunkari: *ABC, Berria, Deia, Diario de Noticias, Egin, El Correo, El Diario Vasco, El Mundo, El País, Euskaldunon Egunkaria, Gara, Hitz, La Razón, La Vanguardia, Noticias de Álava, Noticias de Gipuzkoa*.